

УДК 330.1
JEL: E32, M10
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/4>

Костянтин ІВАНЧЕНКО, асп.
ORCID ID: 0000-0003-1420-1914
e-mail: kostiantyn.ivanchenko@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Олена БІЛОВОДСЬКА, д-р екон. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0003-3707-0734
e-mail: o.bilovodska@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ КРИЗ У ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вступ. Кризові явища є невід'ємною складовою функціонування суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Здатність своєчасно ідентифікувати, класифікувати та протидіяти кризам є запорукою стійкості та конкурентоспроможності. Наявність абсолютно різних концептуальних підходів до визначення сутності поняття "криза" та її класифікації ускладнює розробку ефективних інструментів управління.

Методи. Для систематизації існуючих наукових поглядів на поняття "криза" і підходів до класифікації криз був проведений контент-аналіз визначень та класифікацій, представлених у працях вітчизняних і зарубіжних авторів. За допомогою структурно-логічного аналізу були виокремлені ключові компоненти змістовного наповнення поняття "криза". Методами порівняння та аналогій виявлено спільні та відмінні риси в тлумаченні сутності кризових явищ різними науковцями. На базі ґрунтовного аналізу переваг і недоліків наявних класифікацій криз було обґрунтовано авторський підхід до класифікації з використанням методів індукції та дедукції.

Результати. На основі систематизації наукових джерел було сформульовано авторське визначення поняття "криза", яке поєднує ключові аспекти представлених у літературі дефініцій та концептуально відображає сутність кризових явищ. Запропоновано вдосконалену класифікацію криз за ознаками місця виникнення, сфери впливу, масштабу, передбачуваності, регулярності та стану протікання, яка дозволяє комплексно класифікувати кризи різної природи походження.

Висновки. Проведене дослідження дозволило систематизувати існуючі підходи до визначення поняття "криза" та їх класифікації в діяльності суб'єктів господарювання та сформулювати авторське визначення кризи як етапу у функціонуванні системи, викликаного зовнішніми та/або внутрішніми чинниками, що характеризується порушенням рівноваги, дестабілізацією процесів, загостренням протиріч і загрозою руйнування або неможливістю подальшого існування у звичному режимі. Запропоновано комплексну класифікацію криз за місцем виникнення, сферою впливу, масштабом, передбачуваністю, регулярністю та станом протікання, що дозволяє класифікувати кризові явища різної природи походження.

Ключові слова: криза, класифікація криз, суб'єкт господарювання, стадії кризи, структура поняття.

Вступ

Кризові явища є невід'ємною складовою функціонування та розвитку суб'єктів господарювання в сучасних умовах мінливого та турбулентного середовища. Здатність своєчасно ідентифікувати, класифікувати та протидіяти кризам різної природи і масштабу є запорукою стійкості, конкурентоспроможності та життєздатності суб'єктів господарювання. Відсутність чітких концептуальних підходів до визначення сутності поняття "криза" та її класифікації ускладнює розробку ефективних антикризових стратегій та інструментів управління. Необхідність комплексного осмислення теоретико-методологічних засад дослідження кризових процесів у суб'єктів господарювання, уніфікації термінологічного апарату та формування універсальної класифікації криз обумовлює актуальність обраної теми.

Метою дослідження є систематизація наукових поглядів щодо трактування поняття "криза", аналіз існуючих підходів до класифікації криз, виявлення їх переваг та недоліків, а також обґрунтування авторського підходу до визначення сутності та класифікації криз, який відповідає сучасним реаліям діяльності суб'єктів господарювання.

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання:

1. Провести контент-аналіз визначень поняття "криза" у працях вітчизняних і зарубіжних науковців.
2. Виокремити за допомогою структурно-логічного аналізу ключові компоненти змістовного наповнення цього поняття.

3. Вивчити та систематизувати існуючі підходи до класифікації криз, визначити їхні переваги і недоліки.

4. Запропонувати авторський підхід до класифікації криз з урахуванням сучасних реалій та викликів для суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження є кризові явища та процеси, що виникають у діяльності суб'єктів господарювання різних галузей економіки.

Огляд літератури. Феномен криз як невід'ємної складової функціонування соціально-економічних систем привертає увагу багатьох дослідників. Одним із перших ґрунтовних досліджень цієї проблематики стала праця Дж.М. Кейнса "Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей", у якій він запропонував нове розуміння економічних криз, що пов'язане не з внутрішніми проблемами ринків, а з недостатнім попитом на споживчі товари та послуги (Кейнс, 1936/1998). Слід зазначити і відомих науковців, а саме: Т. Гренца, який запропонував концептуальну модель кризи підприємства, що містить різні виміри (фінансовий, стратегічний і психологічний) та типи криз (ліквідності прибутковості та виживання) (Grenz, 1987); Ю. Розенталь – сформував метод симуляції сценаріїв для підготовки до кризових ситуацій та тренування прийняття рішень у кризових умовах (Rosenthal, 1991); Л. Бартон – поглиблено розуміння кризи в організаціях з акцентом на управлінні та комунікації в умовах "хаосу" (Barton, 1993).

Значний внесок у дослідження кризових процесів було також зроблено в роботах таких зарубіжних вчених,

як П. Лагадек – окреслено нові вимоги та відповідальність для керівників у кризових ситуаціях, а також визначено ключові аспекти, які допомагають керівникам успішно керувати кризовими ситуаціями (Lagadec, 1996); К. Ру-Дюфор – поглиблено розуміння впливу кризи на організацію як можливості досягти успіху через перетворення (Rouh-Dufort, 1996); Р. Хіт – запропоновано план управління кризою, який передбачає визначення ключових зацікавлених сторін, встановлення протоколів зв'язку та розробку стратегій реагування (Хіт, 1998/2002) та інші.

Серед вітчизняних науковців, якими зроблено вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад антикризового управління, можна зазначити роботи: А. Д. Чернявського, де досліджено теоретичні засади антикризового управління та методи і технології антикризового управління на прикладі діяльності вітчизняних підприємств та визначено кризу як переломний етап функціонування системи під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, що створює загрозу її руйнування (Чернявський, 1998); Л. О. Лігоненко – поглиблено системи антикризового управління та запропоновано власну систему діагностики стану підприємства (Лігоненко, 2001); В. О. Василенко – уточнено роль маркетингу, інновацій та інвестицій в антикризовому управлінні (Василенко, 2003); С. К. Рамазанова, О.П. Степаненко, Л. А. Тимашової – удосконалено методологію та виконано моделювання антикризового управління економічних систем (Рамазанов, Степаненко, & Тимашова, 2004); А.М. Штангрет – сформовано способи вдосконалення управління економічною безпекою та антикризового управління підприємствами різних галузей господарювання (Штангрет, 2007); В.С. Пономаренко – визначено ефективність різних стратегій розвитку бізнесу в кризових умовах (Пономаренко, 2010) та ін.

Питанням класифікації криз приділяли увагу такі дослідники: О.В. Тур, що запропонувала класифікувати кризи за місцем виникнення, рівнем, шириною охоплення, джерелом походження, масштабом впливу, станом протікання, сферою виникнення тощо та систематизувала фактори виникнення криз (Тур, 2012); П.В. Кухта,

що поглибив розуміння причин та наслідків криз у соціально-економічних системах (Кухта, 2012); Ю.В. Щедрін, що дослідив створення систем класифікації криз (Щедрін, 2015); І.Я. Кулиняк, І.І. Жигало, Т.М. Горбенко, які розробили класифікацію криз за групами зовнішніх загроз для підприємств (Кулиняк, Жигало, & Горбенко, 2021), та ін.

Проте, незважаючи на вагомий напрацювання, у науковій літературі відсутні універсальні підходи до типологізації криз, які б враховували сучасні виклики та ризики для суб'єктів господарювання. Комплексні дослідження кризових явищ та їхня систематизація в руслі єдиної концептуальної основи потребують подальшого розвитку.

Методи

У дослідженні було застосовано комплекс теоретичних та емпіричних методів. Для систематизації існуючих наукових поглядів на поняття "криза" та підходів до класифікації криз був проведений контент-аналіз визначень та класифікацій за методикою А.О. Старостіної, представлених у працях вітчизняних і зарубіжних авторів. За допомогою структурно-логічного аналізу виокремлено ключові компоненти змістовного наповнення поняття "криза". Методами порівняння та аналогій виявлено спільні та відмінні риси у тлумаченні сутності кризових явищ різними науковцями. На базі аналізу переваг і недоліків наявних класифікацій криз було обґрунтовано авторський підхід до класифікації з використанням методів індукції та дедукції. Системний підхід застосовувався для комплексного дослідження кризових процесів на прикладі впливу воєнної агресії РФ проти України на діяльність вітчизняних роздрібних мереж торгівлі.

Базу дослідження становили наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених з питань криз у діяльності суб'єктів господарювання, опубліковані в період з 1936 по 2023 роки. Загалом було проаналізовано понад 30 літературних джерел.

Результати

Розглянемо структуру поняття "криза" у підходах різних авторів за методикою А.О. Старостіної (Старостіна, Кравченко, & Нагачевська, 2019) (табл. 1).

Таблиця 1

Структура поняття "криза" у підходах різних авторів

№	Автор, рік, вид наукової праці / поняття	Суть явища	Зміст явища	Результат явища
1	Дж. Кейнс (Keynes, 1936/1998) "[...] раптова та різка зміна підвищувальної тенденції на знижувальну"	зміна	зміна підвищувальної тенденції на знижувальну	–
2	Т. Гренц (Grenz, 1987) "[...] Криза на підприємстві – це незапланований та небажаний, обмежений у часі процес, який може суттєво заважати і навіть зробити неможливим функціонування підприємства"	процес	завада для функціонування підприємства	–
3	Ю. Розенталь (Rosenthal, 1991) "[...] криза – це ситуація, яка пов'язана з високою небезпекою, станом невпевненості, відчуттям невідкладності"	ситуація	висока небезпека, стан невпевненості, відчуття невідкладності	–
4	Л. Бартон (Barton, 1993) "[...] криза – це широкомасштабна непередбачувана подія, яка веде до потенційно негативних результатів і може нанести серйозної шкоди всьому підприємству"	подія	–	потенційно негативні результати і можливість нанесення серйозної шкоди підприємству
5	П. Лагадек (Lagadec, 1996) "[...] зіткнення з проблемами; необхідність діяти в умовах відсутності орієнтирів; надзвичайну ситуацію, яка супроводжується дестабілізацією"	надзвичайна ситуація	необхідність діяти за умови відсутності орієнтирів	дестабілізація
6	К. Ру-Дюфор (Rouh-Dufort, 1996) "[...] криза – це накопичення в організації чи її підрозділах потенційних чинників, які здатні зупинити поточні й майбутні операції підприємства, а також стосуватися індивідів та суспільства"	–	накопичення потенційних чинників	зупинення поточних й майбутніх операцій підприємства

Закінчення табл. 1

№	Автор, рік, вид наукової праці / поняття	Суть явища	Зміст явища	Результат явища
7	Р. Хіт, 1998 (Хіт, 1998/2002) "[...] загроза життю і матеріальним цінностям, втрата контролю над ситуацією, видима/або невидима шкода людям, матеріальним об'єктам і організаціям"	загроза втрата контролю	—	—
8	А.Д. Чернявський (Чернявський, 1998) "[...] Криза – це переломний етап у функціонуванні будь-якої системи, на якому вона зазнає впливу ззовні чи зсередини, що вимагає від неї якісно нового реагування. Основна особливість кризи міститься в загрозі руйнування системи"	етап у функціонуванні системи	вплив ззовні чи зсередини	загроза руйнування системи
9	Л.О. Лігоненко (Лігоненко, 2001) "[...] криза – значне та тривале порушення рівноваги, прояв нездатності системи використовувати механізми внутрішньої саморегуляції"	порушення рівноваги	прояв нездатності системи використовувати механізми внутрішньої саморегуляції	—
10	В.О. Василенко (Василенко, 2003) "[...] криза при широкому на ній погляді, так само потрібна системі, що розвивається, як і стабільний стан. Кризу треба розглядати як переломний момент у розвитку змін"	переломний момент	розвиток змін	—
11	С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко та Л.А. Тимашова (Рамазанов, Степаненко, & Тимашова, 2004) "[...] загострення протиріч у соціально-економічній системі (у нашому випадку соціально-економічною системою є підприємство), що загрожує її існуванню в навколишньому середовищі"	—	загострення протиріч	загроза існуванню
12	А.М. Штангрет (Штангрет, 2007) "[...] криза на підприємстві представляє собою період розбалансованої діяльності, супроводжуваний обмеженими можливостями впливу керівництва на фінансові відносини в суб'єкта господарювання"	складний період	обмежені можливості впливу керівництва на фінансові відносини	—
13	В.С. Пономаренко (Пономаренко, 2010) "[...] криза на рівні підприємства – це форма порушення параметрів життєздатності підприємства, яка проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення на різних етапах життєвого циклу підприємства, обумовлюється нагромадженням суперечностей у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії із зовнішнім оточенням, має певні наслідки для можливостей його функціонування та розвитку"	порушення параметрів життєздатності підприємства	закономірність та циклічність виникнення на різних етапах життєвого циклу підприємства, обумовлюється нагромадженням суперечностей у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії із зовнішнім оточенням	наслідки для можливостей функціонування та розвитку

Отже, було розглянуто 13 підходів до визначення поняття "криза". Здійснимо класифікацію цих підходів (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація існуючих підходів до визначення поняття "криза"

№	Автор	Суть явища								Наявність змісту	Наявність результату
		Переломний момент	Етап	Подія	Процес	Ситуація	Загроза	Період	Порушення		
1	Дж. Кейнс	+								+	—
2	Т. Гренц				+					+	—
3	Ю. Розенталь					+				+	—
4	Л. Бартон			+						—	+
5	П. Лагадек					+				+	+
6	К. Ру-Дюфор									+	+
7	Р. Хіт						+			—	—
8	А.Д. Чернявський		+							+	+
9	Л.О. Лігоненко								+	+	—
10	В.О. Василенко	+								+	—
11	С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко, Л.А. Тимашова					+				+	+
12	А.М. Штангрет							+		+	—
13	В.С. Пономаренко								+	+	+

Таким чином, можна констатувати, що є багато підходів до пояснення суті явища "криза": "зміна" – Дж. Кейнс, В.О. Василенко; "етап" – А.Д. Чернявський; "подія" – Л. Бартон; "процес" – Т. Гренц, "ситуація" – Ю. Розенталь, П. Лагадек, С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко та Л.А. Тимашова; "загроза" – Р. Хіт; "період" – А.М. Штангрет; "порушення" – Л.О. Лігоненко, В.С. Пономаренко.

Розглядаючи зміну підходів до суті поняття "криза" у хронологічному порядку, умовно можна виділити два періоди: до кінця 1990-х років, коли криза трактувалась переважно як момент, подія чи процес, та після – як загроза, порушення чи складний період. Така зміна акцентів пояснюється ускладненням економічних процесів, появою нових ризиків та викликів для суб'єктів господарювання в глобалізованому світі. Сучасні визначення кризи більше

зосереджені на її негативних наслідках, порушеннях у діяльності суб'єкта господарювання та загрозах для його існування, що вимагає адекватного реагування з боку менеджменту. Водночас деякі автори продовжують розглядати кризу як невід'ємну складову розвитку організації, переломний момент, який відкриває нові можливості за умови ефективного антикризового управління.

Оцінимо існуючі підходи до визначення поняття "криза" (табл. 3). Для цього в таблиці оцінимо наявні визначення за шкалою від 1 до 5, де 5 найкраща оцінка, за такими критеріями:

1. наявність компонентів;
2. поширення визначення;
3. теоретична обґрунтованість;
4. практична доступність.

Таблиця 3

Оцінювання існуючих підходів до визначення поняття "криза"

№	Автор, рік	Оцінка, бали				
		Наявність компонентів	Поширення визначення	Теоретична обґрунтованість	Практична доступність	Сумарна оцінка
1	Дж. Кейнс	3	1	1	3	8
2	Т. Гренц	3	1	1	3	8
3	Ю. Розенталь	3	5	1	3	12
4	Л. Бартон	3	1	2	4	10
5	П. Лагадек	5	5	4	5	19
6	К. Ру-Дюфор	3	0	3	3	9
7	Р. Хіт	5	1	5	5	16
8	А.Д. Чернявський	3	3	4	5	15
9	Л.О. Лігоненко	1	1	3	3	8
10	В.О. Василенко	3	3	2	2	10
11	С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко, Л.А. Тимашова	5	5	3	4	17
12	А.М. Штангрет	3	1	4	2	10
13	В.С. Пономаренко	5	3	5	4	17

Отже, можемо вважати, що найкращими є підходи П. Лагадек – 19 балів, С.К. Рамазанова, О.П. Степаненко, Л.А. Тимашової та В.С. Пономаренка – 17 балів, А.Д. Чернявського – 16 балів та Л.О. Лігоненко – 15 балів.

Можемо підсумувати, що:

1. Більшість визначень акцентують увагу на тому, що криза є переломним / критичним моментом, періодом відхилення від нормального функціонування системи.

2. Основними причинами кризи є внутрішні та/або зовнішні чинники впливу на систему, що порушують її рівновагу та створюють загрози для існування.

3. Криза пов'язана з дестабілізацією процесів, втраченою контролю над ситуацією, нагромадженням протиріч та необхідністю невідкладних дій для подолання негативних наслідків.

4. Криза вимагає нових підходів до управління, прийняття рішень та реагування, оскільки звичайні механізми саморегуляції не спрацьовують.

5. Метою виходу з кризового стану є відновлення життєздатності системи, її стабільного функціонування та подальшого розвитку.

Розглядаючи дані визначення з точки зору того, яким є нормальний стан функціонування суб'єктів господарювання, їх можна розділити на два підходи. У першому підході криза представляє собою етап у життєвому циклі суб'єктів господарювання, де певна нестандартна обставина викликає необхідність здійснення стратегічних змін. Цей переломний момент розглядається як каталізатор для еволюції та вдосконалення, що стимулює процеси трансформації та адаптації. Представниками цього підходу є Л. Грейнер, А.Д. Чернявський, В.О. Василенко,

Л. Бартон, К. Ру-Дюфор, П. Лагадек, Ю. Розенталь. Інший підхід стосується того, що кризу необхідно розглядати як погіршення одного чи кількох параметрів функціонування суб'єктів господарювання, що може призводити до його банкрутства або спричинити зміну рівноважного стану. Цей підхід отримав підтримку від таких вчених, як: Р. Хіт, А.М. Штангрет, Т. Гренц, Дж. Кейнс, С.К. Рамазанов, О.П. Степаненко, Л.А. Тимашова, В.О. Василенко, В.С. Пономаренко та Л.О. Лігоненко.

Як було вже зазначено, ці підходи відрізняються тим, як автори визначають нормальне (некризове) функціонування суб'єктів господарювання: як постійний розвиток чи стабільність. У сучасному світі, де немає дефіциту товарів та послуг, а є чіткий їх надлишок, – лише постійний розвиток може забезпечити виживання компанії. Суб'єкти господарювання мають постійно вдосконалювати свої товари і послуги, шукати нові ринки збуту, оптимізувати внутрішні процеси. Стабільність у таких умовах призведе до відставання і зрештою до банкрутства. Отже, антикризове управління має бути спрямоване на постійний розвиток і адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища.

Також важливим аспектом є те, як визначають кризи із психологічної перспективи, а саме, з огляду на те, як менеджери відчують себе, опиняючись у цьому напруженому становищі. О. Лербінгер і П. Лагадек (Lagades, 1996; Lerbinger, 1997) описують три психологічні аспекти, які турбують менеджерів під час кризи: екстремальний тиск часу для прийняття рішень, невизначеність щодо оптимальних дій і несподівані обставини. Визначення організаційної кризи, яке подано С. Пірсоном і

Д. Клером (Pearson, & Clair, 1998), вказує на суб'єктивний характер такої ситуації: "Організаційна криза – це ситуація з низькою ймовірністю, але великим впливом, яка розглядається ключовими учасниками як загроза

життєздатності організації, і це викликає особистий та соціальний дискомфорт".

Зважаючи на результати аналізу, сформуємо та розглянемо структуру поняття "криза" (табл. 4).

Таблиця 4

Структура поняття "криза"

Поняття	Суть явища	Зміст явища	Результат явища
Криза – це	етап у функціонуванні системи	викликаний зовнішніми та/або внутрішніми чинниками, що характеризується порушенням стану рівноваги, дестабілізацією процесів, загостренням протиріч	і загрозою руйнування або неможливістю подальшого існування системи у звичному режимі

Отже, ми сформували поняття "криза" – це етап у функціонуванні системи (суб'єкта господарювання), викликаний зовнішніми та/або внутрішніми чинниками, що характеризується порушенням стану рівноваги, дестабілізацією процесів, загостренням протиріч і загрозою руйнування або неможливістю подальшого існування системи у звичному режимі. Криза проявляється як складний період нестабільності, втрати контролю над ситуацією, вимагає невідкладних дій та якісно нового реагування для відновлення життєздатності та розвитку системи.

Таким чином, запропоноване визначення інтегрує ключові аспекти представлених у джерелах трактувань кризи з акцентом на кризу як критичний етап у житті системи, що характеризується порушенням рівноваги, загрозами для існування та потребою в якісно новому реагуванні для подолання негативних наслідків.

Фактори, які призводять до кризи, розподіляються значною кількістю вчених (Ахновська, 2015; Джеджула, Єпіфанова, & Оранська 2017; Єпіфанова, & Оранська, 2016; Невмержицька, & Марценюк, 2018) на дві групи: фактори зовнішнього середовища та фактори внутрішнього середовища (табл. 5).

Таблиця 5

Зовнішні та внутрішні фактори виникнення кризи

Фактори зовнішнього середовища	Фактори внутрішнього середовища
1. Негативні тенденції розвитку галузі	1. Зміни в тенденціях розвитку галузі, які не відстежував суб'єкт господарювання
2. Монополізація ринку товару, який випускає суб'єкт господарювання	2. Втрата конкурентних переваг
3. Перевищення витрат над ціною реалізації продукції	3. Неефективна стратегія розвитку
4. Неприятливе ставлення стейкхолдерів	4. Відмінність підходів до розвитку бізнесу між власниками та менеджментом
5. Розвиток суб'єктів господарювання за традиційними, але неефективними стратегіями	5. Внутрішні конфлікти
6. Зміна оточуючого середовища	6. Запізнена реакція на дії конкурентів
	7. Невиправданий ризик виведення нових товарів на ринок
	8. Неефективна реалізація інвестиційних чи інноваційних проєктів тощо

Криза як процес може розглядатися на різних стадіях, кожна з яких характеризується своїми особливостями та потенціалом для подолання. Зокрема,

О. Терещенко поділяє кризу на три етапи (Терещенко, 2008) (рис. 1).

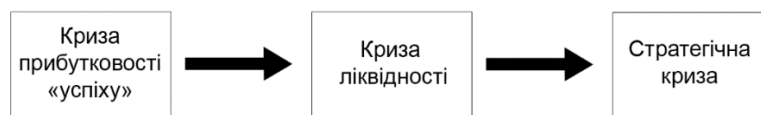

Рис. 1. Стадії розгортання кризи за підходом О. Терещенко

О. Терещенко описує етапи розгортання кризи у власному підході. На першій стадії виявляються проблеми, пов'язані з прибутковістю, які зачіпають аспекти успішності, але ще не впливають на загальну ліквідність. На другій стадії криза стає більш актуальною, зумовлюючи проблеми з доступністю грошових ресурсів. На останній стадії виявляються стратегічні проблеми, що можуть

виникнути в результаті погіршення прибутковості та ліквідності, ставлячи під загрозу стратегічну стійкість суб'єктів господарювання. Цей підхід відображає логіку розвитку кризи так само, як і будь-якого іншого явища: слабкий вплив, сильний вплив та дуже сильний вплив.

За підходом Скібіцької Л.І. (Скібіцька, 2014), існують 4 стадії кризи (табл. 6).

Таблиця 6

Стадії кризи за підходом Л.І. Скібіцької

Стадія	Назва	Характеристика	Можливі заходи
1	Потенційна криза	можливістю виникнення кризи, але ще не реальним проявом ознак. У цей період стан суб'єктів господарювання може бути квазінормальним, але вже спостерігається зниження ефективності та погіршення фінансового стану	перегляд стратегії, реструктуризація, зниження витрат та підвищення продуктивності
2	Прихована (латентна) криза	характеризується надходженням кризових ознак, які ще невиразні	на цьому етапі можливо впливати на кризу за допомогою запобіжних та профілактичних заходів. Проблеми у стратегічному управлінні та маркетингу можуть бути вирішені через реструктуризацію суб'єктів господарювання
3	Гостра криза	відчуття негативних наслідків кризи та обмеженість альтернативних варіантів дій	вплинути на кризу можна за допомогою наявного потенціалу суб'єктів господарювання, і тут виникає потреба в оперативних заходах для стабілізації фінансового стану
4	Гостра руйнівна криза	невдачу в подоланні кризи. Засоби, необхідні для її подолання, перевищують потенціал суб'єктів господарювання	ліквідація суб'єкта господарювання може стати неминучою через неефективність антикризових заходів та інтенсивність кризових явищ

Такий підхід детальніше розкриває процес перебігу кризи для суб'єктів господарювання, проте, враховуючи циклічність криз, цей підхід варто доповнити ще одним-

двома етапами – згасання, оскільки при правильних і вчасних діях криза може бути вирішена, та банкрутство – як фінальний етап життєвого циклу компанії (рис. 2).

Рис. 2. Авторський підхід до стадій перебігу кризи

Першим етапом для подолання кризи є розуміння, що це за криза, тому класифікація криз є важливим етапом в управлінні, де кризи розподіляються та групуються за основними ідентифікаційними характеристиками на різні кризові стани (табл. 7). Детальна класи-

фікація криз необхідна для диверсифікації методів та засобів їх управління, щоб ефективно реагувати на різноманітні виклики та забезпечувати стійкість соціально-економічних систем.

Таблиця 7

Підходи до класифікації криз

№	Класифікаційна ознака	Типи	Автор
1	Місце виникнення	Внутрішні, зовнішні	О.В. Тур (Тур, 2012)
2	Рівень виникнення	Мікроекономічні, мезоекономічні, макроекономічні, міжнародні	О.В. Тур (Тур, 2012)
		Макро- і мікрокризи	П.В. Кухта (Кухта, 2012)
3	Поширеність охоплення	Спеціалізовані, локальні, групові	О.В. Тур (Тур, 2012)
4	Передбачуваність	Передбачувані (закономірні) й несподівані	П.В. Кухта (Кухта, 2012)
5	Регулярність	Регулярні (циклічні або періодичні) та нерегулярні (проміжні, структурні, часткові і галузеві)	Ю.В. Щедрін (Щедрін, 2015)
6	Джерело походження	Стихійні, штучні	О.В. Тур (Тур, 2012)
7	Масштаб впливу	Автономні, масштабні	О.В. Тур (Тур, 2012)
		Загальні, локальні	П.В. Кухта (Кухта, 2012)
8	Стан протікання	Латентні, руйнівні	О.В. Тур (Тур, 2012)
9	Сфера виникнення	Екологічні, економічні, політичні, фінансові, демографічні	О.В. Тур (Тур, 2012)
		Фінансова, операційна, маркетингова, соціальна, інформаційна, кадрова, техніко-технологічна, організаційно-управлінська	І.Я. Кулиняк, І.І. Жигало, Т.М. Горбенко (Кулиняк, Жигало, & Горбенко, 2021)
		У сферах управління, управління людьми, збуту, організації, виробництва, логістики та постачання, досліджень і розробок, інвестицій, фінансів, контролю та планування	Д.В. Мошківська (Мошківська, 2023)
		Економічна, фінансова, виробнича, організаційна, технологічна, психологічна та кадрова	О.О. Маслак та О.Б. Гром'як (Маслак, & Гром'як, 2013)

Закінчення табл. 7

№	Класифікаційна ознака	Типи	Автор
10	Причина виникнення	Природні, суспільні та екологічні	П.В. Кухта (Кухта, 2012)
		Природні, технологічні, кризи конфронтації, кризи зловмисництва, спотворене управління цінностями, обман і неправильна поведінка керівництва	О. Лербінгер (Lerbinger, 1997)
		Технологічні, суспільні, стихійні лиха, управлінські або системні	В. Смолл (Small, 1991)
		Економічні, інформаційні, фізичні, кризи у сфері людських ресурсів, репутаційні, психопатичні акти та стихійні лиха	І.Митрофф (Mitroff, 2001)
		Випадковими, закономірними, циклічними	О.В. Тур (Тур, 2012)

Отже, для класифікації криз було зібрано 19 класифікацій за 10 класифікаційними ознаками. Розглянемо їх детальніше щодо користі для суб'єктів господарювання. Класифікація за місцем виникнення важлива, тому що це внутрішня криза, тобто є можливість впливати не лише на наслідки цієї кризи, а й на саму причину, оскільки вона існує в самому суб'єкті господарювання. Класифікації за рівнем виникнення, поширеністю охоплення та масштабом впливу взаємозамінні. Для суб'єктів господарювання основною різницею є те, чи криза зачіпає лише суб'єктів господарювання, чи й інших пов'язаних з нею суб'єктів: споживачів, постачальників, посередників та конкурентів. Класифікація за джерелом походження не має сенсу для суб'єктів господарювання, навіть якщо криза була створена штучно з певною метою, у сучасному світі, де економічна система складна й наповнена різноманітними взаємозв'язками, неможливо проконтролювати, щоб криза вплинула лише на суб'єктів чи явища, які є метою кризи. Класифікація за станом протікання має сенс, оскільки може допомогти суб'єкту господарювання визначити, наскільки терміново необхідно реагувати на кризу. Класифікація за сферою виникнення також має сенс, оскільки допомагає суб'єкту господарювання визначити напрямки для дій. Класифікації за передбачуваністю та регулярністю схожі, проте не ідентичні. Вони перетинаються, оскільки регулярні (циклічні) кризи є значною мірою передбачуваними. Проте нерегулярні кризи не містять (за підходом Ю.В. Щедрина) кризи, які виникають у суб'єкті господарювання, і їх можна помітити заздалегідь. Наприклад, поступове зниження продажу певного товару через зміну тренду в споживанні

цього товару. Класифікація за сферою виникнення також актуальна, проте підходи до класифікації за цієї ознакою сильно різняться. Це свідчить про багатогранність феномена кризи та різні підходи до її вивчення.

Автори також виділяють як класифікаційні ознаки причину виникнення та сферу виникнення, проте класифікації П.В. Кухти та І. Митроффа за причинами виникнення доречніше вважати приналежною саме до сфери виникнення, оскільки вони не виділяють причини кризи, а саме сферу, де вони починаються. Інші підходи до класифікації за причинами корисні, але неповні, оскільки причинами може бути величезна кількість чинників, і зазвичай разом. Тому така класифікація не принесе значної користі для суб'єктів господарювання.

Також всі ці класифікації неповні, оскільки орієнтуються на процес виробництва й ігнорують (або спрощують) ринок як місце можливого виникнення кризи. Ринок сам по собі є найбільшим джерелом як можливостей, так і ризиків, які можуть призвести до кризи. З точки зору суб'єктів господарювання ринкове середовище можна розділити на макромаркетингове середовище, що містить політичні, правові, економічні, соціально-культурні, технологічні та фізичні фактори, мікромаркетингове середовище: постачальники, посередники, клієнти й конкуренти та контактні аудиторії, такі як засоби масової інформації, громадські організації, державні та недержавні установи, фонди асоціації тощо (Каніщенко, 2004). З точки зору суб'єктів господарювання – це все місця, де може виникнути чи розвинути криза. Тому, на основі аналізу класифікацій інших авторів було сформульовано власний підхід до класифікації криз (табл. 8).

Таблиця 8

Авторський підхід до класифікації криз

№	Класифікаційна ознака	Типи
1	Місце виникнення	Внутрішні, зовнішні
2	Місце впливу на суб'єкт господарювання	Фінансова, операційна, маркетингова, соціальна, інформаційна, кадрова, техніко-технологічна, організаційно-управлінська, комплексна
3	Масштаб впливу	Мікроекономічні, мезоекономічні, макроекономічні, міжнародні
4	Передбачуваність	Передбачувані (закономірні) і несподівані
5	Регулярність	Регулярні (циклічні або періодичні) і нерегулярні (проміжні, структурні, часткові та галузеві)
6	Стан протікання	Латентні, руйнівні

Запропонована класифікація криз відрізняється від попередньо наведених кількома ключовими аспектами.

1. Введено нову класифікаційну ознаку "місце впливу на суб'єкт господарювання". Ця ознака дозволяє класифікувати кризи за сферами діяльності підприємства, на які вони впливають (фінансова, операційна, маркетингова тощо). Також виділено комплексний тип криз, які впливають на декілька сфер одночасно.

2. Об'єднано кілька подібних класифікаційних ознак в одну "масштаб впливу", яка включає мікро-, мезо-, макроекономічний та міжнародний рівні.

3. Збережено важливі ознаки передбачуваності, регулярності та стану протікання криз, які дозволяють оцінити готовність підприємства до криз і терміновість реагування.

Ця класифікація має кілька переваг.

1. Більш практична орієнтація на потреби суб'єктів господарювання. Класифікація дозволяє чітко визначити, які сфери діяльності підприємства постраждали від кризи.

2. Об'єднання подібних ознак та введення нової забезпечує більш структурований та вичерпний підхід до класифікації криз.

3. Зберігає важливі ознаки часового характеру криз (передбачуваність, регулярність, стан протікання), що допомагає підприємствам своєчасно реагувати.

4. Враховує як внутрішні, так і зовнішні кризи, що дозволяє охопити весь спектр можливих загроз.

Таким чином, запропонована класифікація є більш систематизованою, практично орієнтованою та всеохопно порівняно з попередніми підходами. Вона забезпечує підприємства корисним інструментом для ідентифікації та управління кризовими ситуаціями.

Дискусія і висновки

У дослідженні було проведено систематизований аналіз наукових підходів до визначення та класифікації криз у діяльності суб'єктів господарювання. На основі ґрунтовного огляду літератури запропоновано власне комплексне визначення поняття "криза" як етапу у функціонуванні системи, викликаного зовнішніми та/або внутрішніми чинниками, що характеризується порушенням стану рівноваги, дестабілізацією процесів, загостренням протиріч і загрозою руйнування або неможливістю подальшого існування системи у звичному режимі.

Таким чином, запропоноване визначення спрямоване на ключові аспекти явища і чітко виділяє суть, зміст та результат явища, на відміну від представлених в літературі трактувань, акцентує увагу на унікальних особливостях кризи: критичний характер кризових явищ і необхідність невідкладних дій, що поглиблює розуміння особливостей кризи як явища та дозволяє конкретизувати авторський підхід до стадій перебігу кризи.

Крім того, запропоновано вдосконалену класифікацію криз за такими ознаками: місце виникнення, місце впливу на суб'єкт господарювання, масштаб впливу, передбачуваність, регулярність та стан протікання, що передбачає практичну орієнтованість на потреби підприємств, системність підходу та врахування часового характеру криз і дозволяє вдосконалити існуючі теоретичні підходи до антикризового управління, оскільки розроблена типологія дає можливість комплексно класифікувати кризи за різним походженням щодо їхнього впливу на підприємства та слугує корисним інструментом для їх ідентифікації й управління.

Також у роботі сформовано підхід до визначення стадій перебігу кризи, що дозволяє переглянути існуючі стратегії антикризового управління і планувати заходи, спрямовані саме на вихід з кризи на будь-якому етапі її розвитку, оскільки спрямовані не лише на мінімізацію шкоди на перших етапах перебігу кризи, а й на вихід з неї після проходження всіх етапів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною верифікацією розробленої класифікації криз, виявленням специфічних чинників їх виникнення в окремих галузях і секторах економіки, а також об'єднуванням дієвих заходів антикризового управління з урахуванням типу кризи за авторською класифікацією. Важливим напрямом є також розробка рекомендацій щодо імплементації концепції антисипативного кризового менеджменту на підприємствах для своєчасного виявлення ранніх ознак криз та превентивного реагування.

Внесок авторів: Костянтин Іванченко – формальний аналіз, методологія, написання (оригінальна чернетка), Олена Біловодська – концептуалізація, написання (перегляд та редагування).

Список використаних джерел

Ахновська, І. (2015). Антикризове управління підприємством в умовах нестабільного економічного середовища. *Молодий вчений*, 2(6), 914–918. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(6\)_230](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(6)_230)

Василенко, В.О. (2003). *Антикризове управління підприємством*. ЦУЛ. Джеджула, В., Епіфанова, І., & Оранська, Н. (2017). Оцінювання ефективності антикризового управління підприємства за умов інноваційного розвитку. *Інвестиції: Практика та досвід*, 11, 10–14.

Епіфанова, І., & Оранська, Н. (2016). Сутність антикризового управління підприємства. *Економіка і суспільство*, 2, 265–269. https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/47.pdf

Каніщенко, О. (2004). *Міжнародний маркетинг: Теорія і господарські ситуації*. 2-ге вид. Політехніка.

Кейнс, Дж. М. (1936/1998). *Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей*. Барви.

Кулиняк, І., Жигало, І., & Горбенко, Т. (2021). Кризові ситуації на підприємствах: сутність, класифікація, загрози виникнення та заходи реагування. *Інфраструктура ринку*, 51, 175–183. http://market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/29.pdf

Кухта, П. (2012). Кризи, їх причини та наслідки. *Ефективна економіка*, (10). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1∓z=1439>

Лігоненко, Л. О. (2001). *Антикризове управління підприємством: Теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій*. КНТЕУ.

Маслак, О., & Гром'як, О. (2013). Експрес-діагностика внутрішніх криз на підприємстві. *Економіка промисловості*, 1-2, 68–75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2013_1-2_12

Мошківська, Д. (2023). Криза на підприємстві: Типи та причини. *IV Міжнародна науково-практична конференція "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи"*. Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського". <http://confmanagement.kpi.ua/procl/article/view/279792>

Невмержицька, С., & Марценюк, С. (2018). Причини виникнення та шляхи подолання фінансової кризи на підприємстві. *Ефективна економіка*, 1. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/68.pdf

Пономаренко, В. (2010). *Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи*. ВД "ІНЖЕК".

Рамазанов, С., Степаненко, О., & Тимашова, Л. (2004). *Технології антикризового управління*. СХУ ім. В. Даля. <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3360/1/Технології%20антикризового%20управління.pdf>

Скібіцька, Л. (2014). *Антикризовий менеджмент*. Центр учбової літератури.

Старостина, А., Кравченко, В., & Нагачевська Т. (2019). *7 сходинок підготовки успішної дисертації*. 2-ге вид. НВП Інтерсервіс.

Терещенко, О. (2008). *Антикризове фінансове управління на підприємстві*. КНЕУ.

Тур, О. (2012). Визначення та класифікація криз. В *Участь молоді у розвитку економіки та суспільства України* (с. 104-105). НУХТ. <https://dspace.nuft.edu.ua/items/c87795da-a69f-4fd0-891d-ecb7efd6a2b9>

Хіт, Р. (1998/2002). *Кризовий менеджмент для керівників*. Наукова думка.

Чернявський, А. (1998). *Організація управління*. МАУП.

Штангет, А. (2007). *Антикризове управління підприємством*. Знання.

Щедрін, Ю. (2015). Типологія економічних криз: Підходи, критерії та основні класифікації. *Державне управління: Удосконалення та розвиток*, 2. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1∓z=816>

Barton, L. (1993). *Crisis in organizations: Managing and communicating in the heat of chaos*. South-Western Pub. Co.

Grenz, T. (1987). *Dimensionen und Typen der Unternehmenskrise: Analysemöglichkeiten auf der Grundlage von Jahresabschlussinformationen*. Lang.

Magadee, P. (1996). Un nouveau champ de responsabilite' pour les dirigeants. *Rev. Francaise de Gestion*, 108.

Lerbinge, O. (1997). *The crisis manager: Facing risk and responsibility*. Erlbaum.

Maslak, O., & Gromyak, O. (2013). *Express diagnostics of internal crises at the enterprise*. Industrial economy, 1-2, 68–75 http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2013_1-2_12

Mitroff, I. (2001). *Managing crises before they happen: What every executive and manager needs to know about crisis management*. AMACOM.

Pearson, C., & Clair, J. (1998). Reframing crisis management. *The Academy of Management Review*, 23(1), 59. <https://doi.org/10.2307/259099>

Rosenthal, U. (1991). *Crisis management and decision making: Simulation oriented scenarios*. Kluwer Academic Publishers.

Rouh-Dufort, C. (1996). Crises: Des possibilite' iaprentissage pour ... entreprise. *Rev. francaise de gestion*, 108.

Small, W. (1991). Exxon Valdez: How to spend billions and still get a black eye. *Public Relations Review*, 17(1), 9–26.

References

Akhnovska, I. (2015). Crisis management of an enterprise in an unstable economic environment. *Young scientist*, 2(6), 914–918 [in Ukrainian]. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(6\)_230](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(6)_230)

Barton, L. (1993). *Crisis in organizations: Managing and communicating in the heat of chaos*. South-Western Pub. Co.

Chernyavsky, A.D. (1998). *Organisation of management*. IAPM [in Ukrainian].

Dzhezdzhula, V., Epifanova, I., & Oranska, N. (2017). Assessing the effectiveness of enterprise crisis management in the context of innovative development. *Investments: Practice and Experience*, 11, 10–14 [in Ukrainian].

- Epifanova, I., & Oranska, N. (2016). The essence of enterprise crisis management. *Economy and Society*, 2, 265–269 [in Ukrainian]. https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/47.pdf
- Grenz, T. (1987). *Dimensions and Types of Corporate Crisis: Possible Analyses on the Basis of Financial Statement Information*. Lang.
- Heath, R. (1998/2002). *Crisis management for managers*. Scientific thought [in Ukrainian].
- Kanishchenko, O. (2004). *International marketing: Theory and economic situations*. 2nd ed. Politehnika [in Ukrainian].
- Keynes, J.M. (1936/1998). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Colours [in Ukrainian].
- Kukhta, P. (2012). Crises, their causes and consequences. *Efficient economy*, 10 [in Ukrainian]. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1439>
- Kulyniak, I., Zhygalo, I., & Horbenko, T. (2021). Crisis situations at enterprises: essence, classification, threats and response measures. *Market Infrastructure*, 51, 175–183 [in Ukrainian]. http://market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/29.pdf
- Lagadec, P. (1996). A new field of responsibility for managers. *Rev Française De Gestion*, 108.
- Ligonenko, L.O. (2001). *Crisis management of the enterprise: Theoretical and methodological foundations and practical tool*. KNEU [in Ukrainian].
- Lerbinger, O. (1997). *The crisis manager: Facing risk and responsibility*. Erlbaum.
- Maslak, O., & Gromyak, O. (2013). *Express diagnostics of internal crises at the enterprise*. *Industrial economy*, 1-2, 68–75 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2013_1-2_12
- Mitroff, I. (2001). *Managing crises before they happen: What every executive and manager needs to know about crisis management*. AMACOM.
- Moshkivska, D. (2023). *Crisis at the enterprise: Types and causes*. IV International Scientific and Practical Conference "Business, innovation, management: problems and prospects. National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" [in Ukrainian]. <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/279792>
- Nevmerzhytska, S., & Martseniuk, S. (2018). Causes of occurrence and ways to overcome the financial crisis at the enterprise. *Effective Economy*, 1 [in Ukrainian]. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/68.pdf
- Pearson, C.M., & Clair, J.A. (1998). Reframing crisis management. *The Academy of Management Review*, 23(1), 59. <https://doi.org/10.2307/259099>
- Ponomarenko, V. (2010). *Strategy of enterprise development in crisis conditions*. Inzhek publishing house [in Ukrainian].
- Ramazanov, S., Stepanenko, O., & Timashova, L. (2004). *Technologies of crisis management*. Volodymyr Dahl National University [in Ukrainian]. <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3360/1/Технології%20антикризового%20управління.pdf>
- Rosenthal, U. (1991). *Crisis management and decision making: Simulation orientated scenarios*. Kluwer Academic Publishers.
- Rouh-Dufort, C. (1996). Crises: Learning opportunities for...business. *Rev. française de gestion*, 108.
- Shchedrin, Yu. (2015). Typology of economic crises: Approaches, criteria and main classifications. *Public administration: Improvement and development*, 2 [in Ukrainian]. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=816>
- Skibitska, L. (2014). *Crisis management*. Centre of educational literature [in Ukrainian].
- Small, W. (1991). Exxon Valdez: How to spend billions and still get a black eye. *Public Relations Review*, 17(1), 9–26.
- Stangret, A. (2007). *Crisis management of the enterprise*. Znannia [in Ukrainian]
- Starostina, A., Kravchenko, V. & Nahachevska T. (2019). *7 steps of preparing a successful thesis*. 2-nd ed. NVP Interservis [in Ukrainian].
- Tereshchenko, O. (2008). *Crisis financial management at the enterprise*. KNEU [in Ukrainian].
- Tur, O. (2012). *Definition and classification of crises*. In Participation of youth in the development of economy and society of Ukraine (pp. 104–105). NUFT [in Ukrainian]. <https://dspace.nuft.edu.ua/items/c87795da-a69f-4fd0-891d-ecb7efd6a2b9>
- Vasylenko, V.O. (2003). *Crisis management of the enterprise*. TSUL [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 03.03.24
Прорецензовано / Revised: 16.04.24
Схвалено до друку / Accepted: 01.05.24

Kostiantyn IVANCHENKO, PhD Student
ORCID ID: 0000-0003-1420-1914
e-mail: kostiantyn.ivanchenko@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Olena BILOVODSKA, DSc (Econ.), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-3707-0734
e-mail: o.bilovodska@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONCEPTUAL APPROACHES TO SPECIFYING AND CLASSIFYING CRISES IN OPERATIONS OF BUSINESS ENTITIES

Background. *Crisis phenomena are integral to the operations of business entities in modern conditions. Identifying, classifying, and promptly counteracting crises are crucial for sustainability and competitiveness. The entirely different conceptual approaches to defining the essence of the concept of "crisis" and its classification complicate the development of effective management tools.*

Methods. *To systematize existing scientific views on the concept of "crisis" and approaches to classifying crises, we conducted a content analysis of definitions and typologies in the works of domestic and foreign authors. The critical components of the substantive content of the concept of "crisis" were identified through structural-logical analysis. The essence of crisis phenomena was specified through comparisons and analogies, as well as by interpreting criteria and unique characteristics suggested by various economists. The approach to classification in this study was explained using methods of induction and deduction. It was based on a thorough analysis of the advantages and disadvantages of existing classifications of crises.*

Results. *The study defines a "crisis" by synthesizing its critical aspects from relevant literature and conceptually reflecting the essence of crisis phenomena through systematization. Improved classification of crises is proposed by considering the place of origin, sphere of influence, scale, predictability, regularity, and state of progress. This comprehensive classification system allows for categorizing crises of various origins.*

Conclusions. *The conducted research allowed for the systematization of existing approaches to defining the concept of "crisis" and its classification in the activities of business entities. It also helped to formulate the definition of crisis as a stage in a system's functioning affected by external and internal factors. This stage is characterized by a disturbance of equilibrium, destabilization of processes, aggravation of contradictions, and the threat of destruction or by the impossibility of further existence as usual. The study proposes a comprehensive classification of crises by their place of origin, influence, scale, predictability, regularity, and state of progress, enabling the classification of crisis phenomena.*

Keywords: *crisis, crises classification, business entity, crisis stages, structure of the concept.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

All authors have read and agreed to the published version of the manuscript. The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the study's design, in the collection, analyses, or interpretation of data, in the writing of the manuscript, or in the decision to publish the results.